

SZÉPIRODALMI

FIGYELŐ.

Második félév, 6-ik szám.

Szerkesztői szállás. hová a lap szellemi részét illető küldemények utasítandók: Üllői-ut és 8 pipa-utca sarkán 11-ik szám.	Megjelenik e lap esütörtökön. Előfizetés helyben házhoz hordva, vidéken postai székkel küldéssel, félévre 5 ft. egész évre 10 ft.	Kiadó hivatal, hová az előfizetési pénzek s minden a lap anyagi részét illető dolgok utasítandók: Egyetem-utca 4-ik szám.
--	---	---

SHAKESPEARE.

(Folytatás.)

A régiség-buvárok és a Shakespeare társaság kutatásai után, nyomról nyomra kísérhetjük az angol dráma-irodalom fejlődését: az egyházakban papok által előadott mysteriumokon kezdve, le addig, midőn a Shakespeare által átdolgozott s végre az ő tulajdonaivá lett darabok foglalják el a színpadokat. E szép eredményre büszkén, s a tárgy növekedő érdeke által izgatva: nem maradt fölkutatlanul se könyvesláda, se hiju-kamra, és sok, már evődni kezdett számvetel-könyv lapoztatott át, oly kíváncsiak voltak a kutatók ilyes fölfedezésekre: „Vajon az ifjú Shakespeare elegyedett-e tiltott vadászatba? mint inas, tartott-e lovat a színház ajtajánál? járt-e valaha iskolába? s melyikbe? stb.

Némi elszomorító van azon esztelenségben, melylyel a jelen kor holmi jelentés nélküli tárgyak után eseng: azon szorongó gondossággban, melylyel minden didbábságot, mi Erzsébet királynét, Jakabot, az Essexeket, Leicestert és Burleighet érdekli, összegyűjt, míg egy másik dynastia alapítóját csak egy jórávaló észrevétellel sem érinti, holott csak ezen dynastiának köszönhetik a Tudorok is, hogy egykor emlékezés leszen felőlük: értem a férfit, ki, önlekedéséből táplálkozva, az egész száz fajt személyesíti, s kinek ész-szüleményein a föld legelső nemzetének is még ember-korokra lesz fölemészteni valója.

Korában senki ki nem látta a népszínészből, hogy ő az egész embernem költője;

és ezen titok épugy rejtett az akkor költők- és szellemes férfiak, mint az udvai roneczok és nem gondoló tömeg előtt. — Bacon, ki korában az emberi értelem összetétét ki- s fölmutatja, Shakespeare-rol sehol sem emlékszik. Ben Jonson, noha édes-kevéssé ismerő és dicsérő szavait jól meghánytam, éppen nem gyanította, mily rugalmas leendő azon hirnév, melynek első rezgése általa kezdődik. Shakespearere bőkezűsködött dicséretét kétségkívül túlságosnak tartotta, s magát nála bizonynyal több költőnek.

Ha, mint a közmondás tartja, az elmésséget csak elmésség képes fölismerni: ugy Shakespeare kora képes lehetett volna az ő elmetehetségét fölismerni Sir Henry Wotton négy évvel született utáná, és huszonhárom évvel utáná halt meg. Levelezői és ismerősi közt a következő neveket találom: Theodor Beza, Isaac Casaubon, Sir Philipp Sidney, Essex (gróf), Lord Bacon, Sir Walter Raleigh, John Milton, Sir Henry Vane, Isaac Walton, Abraham Cowley, Bellarmine, Charles Cotton, John Pym, John Hales, Kepler, Vieta, Albericus Gentilis, Paul Sarpi, Arminius. Mindezekkel közlekedésben állt Wotton, nem is említve azokat, kiket kétségkívül látott, mint Shakespeare-t, Spencert, Jonsont, Beaumontot, Massingert, a két Herbertet, Marlowot, Champmant stb. A nagy férfiaknak ama hajdani csoportulata óta, mely Perikles korában Görögthonban létezett, emehhez hasonló csoport sehol sem jött létre. Mégis hiányzott közülök a

lángész, mely fölismerni képes lett volna a legremekebb agyvelőt, mit valaha a terem-tő-erő létre hozott. Költőnk álarca a maga korában áthatlan maradt. — Nagy közel-ben nem látjuk a hegyet. — Évszázad volt szükséges csak annyira is, hogy gyanu irányuljon rá, és két századnak kellett lefolyni halála után, hogy körülé méltó bírálat keletkezhessek. Csak most lehetséges Shakespeare történelmét megírni. Mert a német irodalomnak ő az atyja. Lessing általi megismertetése, s műveinek Wieland és Schlegel általi lefordításával szorosan összefügg a német irodalom rögtöni fölvirágzása. — Csak is a tizenkilencedik század, melynek elméző szelleme egy élő Hamlet, adhatott 'Hamletnek' annyira csodáló olvasókat. Ma már irodalom, bölcsélet és gondolkodás mind át vannak hatva Shakespeare szellemétől. Ő a láthatár, melyen túl szemeink nem hatnak. Az ő rhythmusai műveltek fölünk a zengzetességre. — Coleridge és Goethe az egyetlen bírálok, kik teljesen meggyőződésük szerint ítélték fölé. Azonban minden művelt kebelben él az ő tulnyomó hatalmának és szépségének hallgatag elismerése, mely hatalom, mint a kereszttyénység, korunknak tartalmát és erőt kölcsönöz.

A Shakespeare-társulat minden irányban kiterjesztette vizsgálatát; a hiányzó adatokat kiegészítette; jutalmat tűzött ki minden eredményt-ígérő fölfedezésért, — és mindezt mily sikerrel? Kivéve néhány adatot, mik inkább az angol színpadra nézve bírnak fontossággal, s miket már érintettem, igen kevés földzöttetett fel a költő vagyoni állását és életviszonyait illetőleg. Ugy jött ki, hogy ő évről-évre több részt vett a 'blackfriarsi' színpad ügyéből, hogy a gunya-tár és egyéb kellékek az ő tulajdonai voltak; hogy írói és részvényesi jövedelmével szülő-városában birtokot vásárolt; hogy Stratfordban a legszebb lak az övé volt; hogy ismerősei londoni ügyeikben őt szokták megbízni, — s végre, hogy földmivelő gazda is volt. — Midőn 'Macbethen' dolgozott, keresetet indított Stratfordban Philipp Rogers ellen, 35 shilling, 10 penny bűzárért, mely gabonát időnként adott a nevezettnek. Ugy jön ki, hogy minden tekintetben jó gazda volt, rendetlenségi haj-

lam, tölcsapongó lelkület nélkül, — becsületes játész- és birtokos tagja a színpadnak, semmi tekintetben ki nem váló a többi színész és színigazgató közül. — Ez eredménye a társaság nyomozásainak.

Elismerem e kutatómunkok becsét; megérdemelték a fáradságot. De ha ezáltal néhány küleletére vonatkozó töredék megmentetett is az enyészettől: ugyan mi világot vetnek ezek a költészet végtelen adományára, melylyel Shakespeare birt, s mely keblünket titkos delej-erővel vonzza feléje?! Bizony rossz történészek vagyunk! Megírjuk leszármazását, születési idejét s helyét, iskoláját, tanulóársait, pénzjövödelmét, házasságát, könyveinek kiadását, hírességét és halálát, — s ha életiratunk véget ért: fecsegésünk és az isteni közt semmi összefüggés nem létezik, annyira, hogy ha az Uj-Plutarchot felütve, abból bárkinek életiratát átolvassuk, ezen élethez a Shakespeare költeményei épúgy fognak illeni, mint az ő életíráthoz. — Lényege a költészetnek, hogy, mint szívárvány, csoda születtje; hogy, a láthatatlanból keletkezve, megsemmisít minden multat, visszautasít magától minden történelmet. — Melone, Warburton, Dyce és Collier hasztalan égették lámpájukat. A hires Coventgarden-, Drury-lane-, a Park *) és Tremont **) színházak hasztalan nyújtották segélyüket. Betterton, Garrick, Kemble, Kean és Macready életüket ezen lángésznek szentelték föl; megkösörözték, tolmácsolták, szem elé állították őt, — de a geniusz nem ismerte őket. — Végre a tudalomra derítő szózat szárnyakra kel; a festett pedántságok közepett megcsendül egy arany-egy halhatlan szózat, mely keblünket édes fájdalommal tölti el, s fölfelé int az ő valódi, elérhetlen hona felé. — Emlékszem, hogy egyszer Hamletet Angolhon egyik hírneves színészétől láttam. Mindaz, mi azon estéről és a kitünő színészről lelkembe nyomva maradt, valami olyan, miben a színésznek semmi része nincs, t. i. Hamlet kérdése az árny-lélekhez:

Mit jelentsen az
Hogy te, halott bár, így, egészen érezben,
A hold világot föl-fölkéresed?

Ezen eleven képzelődés, mely a költő

*) Newyorki, **) bostoni színházak.

szük szobáját a mindenséggé szélesíti ki, s azt saját helylyelbíró személyekkel rakja meg, — a látható világot oly könnyű szerrel változtatja holdsugárrá! (Emerson mondani akarja: A költő, Hamlet árnylelkét a holdvilággal állítva szembe, a holdfény által a kültermészetet képviselteti, a meghalt dának szellemvilágával szemben). — Varázshatalmának ily vonásai megsemmisítnek a nézőre nézve minden szinpadí csalódást. — Tud-e valamelyik életirata fölvilágosítást adni azon tájakra nézve, melyekre a 'Nyár-éji álom' helyez? Melyik lelkésszel vagy jegyzővel közölte titokban a költő ezen gyöngéd teremtmény megszületését? Az ardeni erdő, a stone-castlei játszi szellők, a Portia villájában levő holdvilág, a magános barlangok és hallgatag puszták Othello fogságában: hol van a rokon, az unoka, a pénztárnoki számla, a jó barátához írt levél, mely csak szót is említne ezen tulvilági titkok felől? — Mondjuk ki valahára! az ő drámáiban is, mint minden magasztos természetében a művészetnek, — Egyiptom és India küklopi építményeiben, Phidiasz faragványáiban, a gót-műsterekben, az olasz festményekben, a spanyol és skót balladákban, — a geniusz maga után magasba vonta a lépcsőzetet, miután a kor, mely e műveket létrejöni látta, másnak ad helyet, mely aztán látja ugyan a csodákat, de történelmük után hiában kérdezősködik.

Shakespeare életirátát csakis ő maga írhatta meg, de mitsem mondhat maga felől másnak, mint azon Shakespearenek, mely lelkünkben létre jött, azaz: csak azon magasztalt óráknak szólhát, midőn őt érezni, érteni képesek vagyunk. Ő nem szállhat le a költészet háromlábu asztaláról, hogy lelkessültségéről felvilágosító eseményekkel szolgáljon. — Nézzük át a régi adatokat, melyeket fölkeresett, fölbonczolt és összevetett Collier és Dyce munkássága, s aztán lássuk a költőnek mennyi gondolatait, melyek megannyi égből hullott meteorkövek, miket, nem tapasztalatunk, hanem a keblünkben rejlő tiszta ember, az örök végzet szavainak ismer el: illenek-e ezek egymáshoz? jöhetnek-e amazok ezek mellett számításba? — S általában, ugyan mi világot adhat a leghelyesebb történelmi nézet is a lángész benső lényegére nézve?

E benső forrásból ellenben, mialatt Aubery és Rove helyett magával Shakespeare-rel iratjuk meg saját történelmét, legbiztosabb tudomást meríthetünk az ő jellemét, viszonyait és mindazt illetőleg, mit személyes találkozás esetében leginkább ohajtánánk tudni felőle. Mert birjuk meggyőződéseinek bizonyítékait mindazon kérdések felől, melyek minden emberi szívbe bekopognak és feleletet várnak: az élet és halál, a szeretet, gazdagság és szegénység, az élet nyeresiményei és azokra elvezető utak felől; az emberek jellege: és azon rejlő és szem előtt álló hatások felől, melyek végzetünkre befolyanak; végre azon titokteljes-démoni hatalmak felől, melyek értelmünkkel játékot űznek, s szeszélyüket, mérgüket legboldogabb óráinkba lopják be. — Ki olvasta valaha az ő sonettjeit, s nem találta azokban álarcz alatt, (mi az értő előtt nem álarcz), a vesztett barátság és szerelem fájdalma? nem találta azokban a legérzőbb és legmélyebb kedélynek öszhangzó hullámzását? Legtitkosb élelményeinek is melyik vonása marad kimondatlanul drámáiban? Királyainak, nemeseinek tartalomdus festményeiből kilátjuk, mit kedvelt ő a világgal társalgásban; kilátjuk gyönyörét: barátainak tömött köre-, a gazdag vendégszeretet és bőkezűsködés fölött. Timonnal, Warwickkel, Antoniával a kalmárral tétség bizonysgát az ő nagylelkűség felől — Shakespeare nem ismeretlen előttünk, sőt az egész új történelemnek ő az egyetlen ismeretes személye. Hagyta ő felelet nélkül valamelyik kérdését az erkölcsnek, a műveltségnek, a családéletnek, háztartásnak, bölcselének, vallásnak, izlésnek és élet-okosságnak? Van titok, melyet belátni meg nem tanít? Melyik életmódot, hivatalt, az emberi tevékenység melyik mezejét hagyja érintetlenül? Melyik királyt nem tanított, királyilag lépni föl, mint Talma Napoleont? Melyik lány nem találta őt gyöngédebbnek saját érzelmeinél? Melyik ifju nem lelte föl benne szerelmes gondolatait teljesebben, mint önelkében? Melyik bölcs nem ismer-te el az ő szereinek élesebségét? Melyik művelt férfinak nem adott ő társalgási oktatást?

Néhány jeles és finomérzésű ítész csak azon bírálatot tartja helyesnek Shakespeare-t

illetéleg, mely kizáróan a drámaírókat tartja szem előtt. Ugy tartják, hogy elvétett azon nézpontra, mely őt mint bölcsészt és költőt is vizsgálat alá veszi. — Én époly magasra helyezem drámaíróságát, mint emezek; azonban, ezen érdemet nála mégis csak másodrendűnek teszem. — Csordultig telt, s magát kiönteni vágyó szív volt ő; gondolatokat és képeket lehelő agy, mely, nyilvántulási módot keresve, legelől a drámaírást találta. — Ha ebben kevesebb lett volna, mint mennyi volt, számba kellene vennünk, hogy mint drámaíró mily magasan állt. Ámde ő a legelső az egész világon. Azonban kilátászik, hogy az, mit mondani akar, fontosabb, mint hogy az által az elmét el ne vonja a dráma menetétől. És az történiük vele is, mint egy szenttel, kinek élete, versben és prózában, minden nyelvekre áttétetik, közmondásokká daraboltatik, — míg végre azon esetlegesség, mely a szent férfi gondolat-nyilvántulásának beszélgetés-, ima-, vagy törvény-könyvalakot adott, annak mindenemű használatához képest kevés jelentőséggel bír. Így van dolog Shakespearrel,

a világ-bölcsessel és az ő életkönyvével. Ő írta meg ujkori hangászatunknak alap-zen-geményét; az életnek és erkölcsöknek alap-szövegét. Minta-képét adta az angolnak, europainak és az amerikaiak őseinek; lefesz-tette általában az embert. Úgy olvasott a férfi- és nőszívből, mint könyvből: azok be-csüületességét, mellék gondolatait, ravasz-ságait, az ártatlanság cseleiteit és azon átmeneteket, hol a vétek és erény oly észrevétle-nül válnak ellenkezőiké. Megkülönböztette a gyermek arczvonalaiban az apa és anya részét, és kihúzta szórshál határvonalát a szabadságnak és végzetnek. Ismerte az el-nyomás törvényeit, melyek a természet rendőrségét képezik, és minden, mi édes, minden, mi rettentő van az emberi sorsban, tárva állott lelke előtt, oly igazán, de egy-szersmind vonzó-szelíden, mint szemeknk előtt egy tájkép. — És már, ezen életből-ceség mellett, nagyon is jelentéstelen a mű-alak, legyen az dráma vagy eposz. Mintha bizony nagy fontossággal bírna a papir-nem, melyre királyüzenet van írva!

JANCÓS LAJOS.

(Folytatjuk.)

BELIRODALOM.

ZORD IDŐ. Történeti regény. Írta Kemény Zsigmond. Három kötet. Kiadja Pfeifer Ferdinánd. Pest. 1862. (Folytatás.)

De minő eljárás, fogják a képzelet korlátlan szabadságának némely, tán nem is ragyogó képzeletű hívei mondani, a politika és történet szem-pontjából itélni egy regényt, ha mindjárt törté-neti regénynek vallaná is magát? Részemről e szempontot nagyon nevezetesnek tartanám, ha-mindjárt nem volna is e műnek történeti mellék-neve. Walter Scott csak egyszerűen „Romance“-nak, azaz regénynek nevezte „Ivanhoe“-t, s ki tudná méltatni e kitűnő regényt a történeti szem-pont tekintetbe vétele nélkül? — s Kemény új műve nagyobb mértékben történeti, — több van mind alakjaiban mind meséjében a történet valóságából, mint az angol regényíróban; mert ez itt is, mint legtöbbször, képzeleti alakokat vett főszemélyekül, s a mese is az, csak a háttér van a krónikák, intézmények és a régiségtan legrészletesebb ismeretével rajzolva. A bírálónak pedig a felvett

tárgy természetéhez kell alkalmaznia magát s az ő szempontjait vitatni.

Különb is merőben tévesztett és kártékony eljárás a hazai történetet travestálni a képzelet gyönyörködtetése végett.

A költészetnek nincs szüksége ezen szabadságra: a mellett, hogy hívek maradunk a megadott eseményekhez, viszonyokhoz és jellemekhez, a képzeletnek, egyéni fölfogásnak terjedelmes szabadság jut még. A valódi költő megköszöni a minél több kézz adatot, minél körülményesebb leírásokat és elbeszéléseket, — a krónikákban minél kerekebben kivitt alakokat — és magyar hősköltemény írónak nagy baja az, hogy Árpádról és a magyar hősi korból oly kevés töredék-adat maradt ráuk, — míg, ha egy részletes krónikát, vagy egy még ennél is kiszínezettebb eposzi töredéket bírnánk, egy valódi költő teljesebb sikerrel vinné ki a honfoglalás eposzát.

Annyiszor emlegették, hogy a görög mythologia volt a felálmulhatatlan görög költészet kézz anyaga, hogy mindenkitől elfogadott állítmány, s